

TOVÁREŇ MILLENNIUM FASHIONS
O PÄT POSCHODÍ VYŠŠIE

Nasímne ruky sa rýchlo pohybovali po látke, ktorú mala pred sebou, šetrili si sily. Jej prsty pripájali štruktúrované štítky k elastickým pásom a s presnosťou klaviristky ich zasúvali do jednoduchého šijacieho stroja, zatiaľ čo jej noha rytmicky hladila pedál – zapnúť, steh, vypnúť, počkať, zapnúť, steh, vypnúť, počkať. Po každom dokončenom kúsku ho odsunula nabok, aby ho pomocníčka mohla odnieť na zabalenie, potom si vzala ďalšie nohavice a štítky Piccola, ktoré jej podala štrnásťročná sestra Sonia.

Nasíma a Sonia boli najrýchlejší zakončujúci tím v celej textilke Millennium, tvorili dokonalú symbiózu usilovnosti a produktivity. Komunikovali spolu pohľadmi a gestami, slovami málokedy. Viazalo ich pokrvné puto aj puto spoločnej minulosti. Nasíma bola ako desaťročná pri Soniinom narodení. Ako prvá z rodiny videla, keď jej hlávka vyšla z matkinho lona, ako prvá sa pozrela do sestriných tmavých očí, ktoré boli hnedé ako riekou napájaná pôda. Potom Soniu kúpala, prebaľovala, tíšila a vychovávala ako náhradná matka. Niežeby ju mama Džója neľúbila, ale mala štyroch nezbedných synov a každučký deň okrem piatka pracovala od svitu do mrku ako šička.

Hassanovci prišli do Dháky z dediny Kalma, ešte keď bola Nasíma batola, lebo v roku 1991 im veľký cyklón zničil polia a zmenil všetko vrátane zeme, po ktorej chodili. Rušné mesto im ponúklo prístrešie a možnosť zamestnania v odevných fabrikách, ktoré na predmestiach rástli ako huby po daždi, poháňané prudkou globalizáciou. Džója nastúpila v Millenniu najskôr ako pomocníčka, potom sa vďaka výcviku, odhodlaniu a trpezlivosti vypracovala na šičku vo vzorkovni – jej odborná práca pozostávala z prenosu modelov, ktoré produkovali odevné značky, na vzorky. Práve vzorky im získavali zákazky a určovali štandard pre všetkých ostatných.

Nasíma nasledovala matku do fabriky, len čo bola Sonia dosť stará, aby nastúpila do školy. V trinástich sa k nim pridala aj Sonia, no zapísali ju ako pätnásťročnú, keďže to je minimálny vek, od ktorého sa v Bangladéši možno zamestnať. Pracovný čas bol brutálne

dlhý, zahraničné zákazky sa len tak hrnuli, platy boli nízke a zamestnanci ich často dostávali s oneskorením. Bola to však poctivá práca, stála práca, a keďže zarábali všetky tri, peňazí bolo toľko, že chlapci mohli zostať v škole. Džója s manželom Ašikom, ktorý vozil ľudí v rikši, dúfali, že ich najstarší syn ako prvý z rodiny pôjde na vysokú. Nasímin sen bol jednoduchší. Chcela sa vydať a mať vlastné deti.

„*Ēṭā ki?*“ spýtala sa Sonia po bengálsky. „Čo je to?“

Otázka Nasímu zaskočila. V poslednej chvíli odtiahla prsty od ihly, ktorá sa zabodávala do látky. „Čo máš na mysli?“

Vtedy to Nasíma začula – výkriky prehlušovali klapot strojov a vrčanie ventilátorov. Obzrela sa, či to zachytil aj niekto iný. V miestnosti tmavej ako jaskyňa bolo dvesto šijacích strojov v štyroch radoch po päťdesiat, pri každom bola šička a pomocníčka, okrem toho tu mali desať supervízorov a štyri majsterky, ktoré mali na starosti jednotlivé rady. Väčšina robotníčok pracovala. Len niekoľké sa znepokojene obzerali.

„Vráť sa do roboty!“ vyštekla supervízorka. „Nesmieme meškať. Dnes večer odchádza zákazka.“

Nasíma sa usmiala na sestru a zasunula do stroja ďalšiu gumu a štítok. Tepláky boli jasnočervené a ušité zhruba na šesťročnú dievča. Koľko za ne zaplatia rodičia v Amerike? Päť dolárov? Desať? Pätnásť? Občas sa takto bavila tipovaním, aby prerušila monotónnosť. Látka bola pekná. *Takže asi dvanásť*, pomyslela si. Pri svojej súčasnej mzde štyridsaťdva centov na hodinu by na takú sumu musela pracovať štyri dni, ale necítila zatrpknutosť. Ani si nelámala hlavu nad tým, ako si Američania môžu dovoliť taký luxus – to ju trápilo len vtedy, keď bola mladšia. Západ zbohatol, väčšina sveta zostávala v chudobe. Alahove cesty sú nevyspytateľné. Jeho vôľu spochybňovať nebude.

Minúty plynuli. Strojom prechádzali jedny tepláky za druhými. Nasíma sa chcela sústrediť, no krik v diaľke nestíchal. Aj iné šičky dvíhali oči od práce, hľadali vysvetlenie. Supervízorky behali, dupotali, karhali ich za lenivosť, lenže zvedavých bolo čoraz viac. Nakoniec zasiahli majsterky. Rázne prechádzali uličkami, prikazovali

a hrozili. Nasíma sa zhrbila nad strojom a zrýchlila. Supervízorky sú neškodné. Nemajú právo niekoho vyhodiť či zamestnať. Zato majsterky môžu poslať robotníčku preč, kedykoľvek sa im zachce.

Vtedy sa ozval prvý výbuch.

Nasíma ho počula a zároveň cítila – hromobitie, ktoré otriaslo budovou zvnútra, z hĺbky. Podlaha sa zachvela. Steny sa zatriasli. Žiarovky sa knísali, blikali. Robotníčky vykriekli, keď sa hučanie vystupňovalo a potom stíchlo. Spustil sa požiarly poplach. Nasíma sedela ako prikovaná, v ruke zvierala práve dokončené tepláky. Jediným pohľadom vnímala sestrin strach aj strach robotníčok naokolo. Obrátila sa k najbližšej majsterke a videla, ako vrieska do vysielacky. Obava v jej očiach ju prinútila konať.

Vstala, chytila sestru za ruku a rezko vykročila k centrálnemu schodisku – jedinému východu z fabriky. Supervízor na ňu zakričal, aby si sadla, ale ignorovala ho. Aj iné šičky odchádzali od strojov, prekračovali hromady látok, hľadali únik. Nasíma so Soniou boli na polceste ku schodisku, keď sa jedna majsterka postavila do dverí. Zamávala rukami, zakričala do jačiaceho alarmu.

„Vráťte sa k strojom! Nedokončili ste prácu! Ak odídete, dostanete výpoveď!“

Nasíma zaváhala, rovnako ako ostatní zamestnanci. Dav zmätene čakal.

„Prečo sa spustil alarm?“ zakričal muž, ktorý tiež pracoval pri šijacom stroji.

„Porucha generátora!“ odpovedala mu krikom majsterka. „Nič vážne! Vráťte sa k...“

Prerušil ho druhý výbuch. Bol hlasnejší a silnejší ako ten prvý, otriasol budovou až do základov. Nasíma sa v tej chvíli od hrôzy zovrel žalúdok. Pritiahla k sebe Soniu, bola presvedčená, že fabrika sa zrúti. Lenže dlážka držala. Iba zhasli svetlá.

Zamestnanci spustili krik. Nasímu a Soniu stisla vlna tiel, tlačila ich k dverám, ktoré teraz nebolo vidieť. Strkali ich ruky, štuchali do nich lakte. Jeden zasialhol Nasímu do čela. Pred očami sa jej zamihali hviezdičky. Zovrela sestrinu ruku a ťahala ju z davu. Vtedy začítila prvý závan dymu. Rozkašlala sa a znovu zamierila ku schodom.

Keď sa jej oči prispôsobili šeru, videla masu pohybujúcich sa tieňov. Počula hysterické výkriky.

„Otvorte dvere!“

„Z cesty!“

Napokon zahliadla pri verajach pásik sivastého svetla. Dav sa valil k otvoru, Nasíma a Sonia ho nasledovali. Niekoľko sekúnd postupovali vpred. Potom dav zastal. Zamestnanci vzadu zmätene a zlostne vykrikovali.

„Pohyb! Hýbte sa! Choďte k dverám.“

Náhle sa z davu ozval nový výkrik. Znel skôr ako škrekot, bola v ňom číra, nefalšovaná hrôza. Jakot sa združil okolo jediného slova.

„Horí!“

Ludia cúvali od dverí, potom sa obracali a rozprchli sa kadeľahšie. Nasíma im odtiahla Soniu z cesty a horúčkovo premýšľala. Fabrika nemá požiarneho východu. Jediné hasiace prístroje sú na prvom a druhom poschodí. Schodisko je zablokované. Náhle so strašnou jasnozrivosťou pochopila, že ich jedinou nádejou sú okná.

Vliekla sestru k obvodovému múru, zakrývala si ústa, aby nedýchovala ostrý dym. Okná neboli zasklené, len zatarasené železnými mrežami a sieťkami – tak sa majiteľ pokúsil zabrániť zamestnancom, aby kradli oblečenie a hádzali ho dole na zem kamarátom. Jediná možnosť bola prezať sieťky a vypáčiť mreže.

Sonia sa rozkašľala. Nasíma ju stiahla na zem a kázala jej zakryť si ústa predlaktím. Vtedy si spomenula, že v ruke stále drží tepláky. „Daj si ich ako masku!“ zakričala a pritiahla sestrinu hlavu bližšie. Tepláky jej navliekla na nos a na ústa a zaviazala ich na zátylku. „Lahni si!“ zvolala. „Dolu je lepší vzduch!“

Nasíma pozrela ku schodisku a pod dverami uvidela oranžovú žiaru. Ústa si zakryla šatkou, ktorú mala na hlave, a vykukla ponad obložnicu smerom k obydliam zo škvarových kvádrov, v ktorých žila jej rodina a väčšina zamestnancov. Po večeroch, keď bola vo štvrti elektrina, svietili v oknách lampy a žiarovky osvetľovali chodníky. Lenže teraz bola elektrina vypnutá. Svetlo zmizlo, zostala len noc.

Od dymu ju začali štípať oči. Zakašľala raz, potom druhý raz, klesla na kolená a napínalo ju tak, že ju rozboleli rebrá. Napokon

záchvat prešiel. Lahla si na zem k Sonii, pokúšala sa rozoznať obrysy sestrinej tváre.

„Bojím sa,“ hlesla Sonia, v chaose výkrikov a zavýjajúceho alarmu ju bolo ledva počuť. „Čo urobíme?“

Kým stihla Nasíma odpovedať, niekto ju kopol do hlavy. Od bolesti vykrikla, ale muž sa neospravedlnil. Iba zakričal: „Mreže nie sú pevné! Pomôž mi!“

V tieni za ním uvidela Nasíma siluetu stola. Prikázala sestre, aby sa ani nepohla, posadila sa a dýchala len cez látku šatky. Bez ohľadu na štípajúci dym rýchlo žmurkala a chytila nohu stola. Pomohla mužovi odtiahnuť stôl k oknu. Keď bol v jednej rovine s podokennicou, muž sa naň vyškriabal, vytiahol z vrecka nôž a potom sa z celej sily pustil do ochrannej siete.

Nasíma si znovu ľahla a položila ruku sestre na plece. „Dobre to dopadne,“ povedala, hoci si tým vôbec nebola istá. „Požiarnici sú už na ceste.“

Pravdaže, vedela, že je to márna nádej. Najbližšia požiarna stanica je odtiaľto vzdialená polhodinu a cesty okolo fabriky sú pre veľké požiarnické autá príužke. Požiarnici budú musieť natiahnúť hadice. No tak či tak už bude zrejme neskoro.

Keď sieť konečne spadla na dlážku, teplota v miestnosti už prekročila bod nepohodlia. Nasímu zalieval pot, od horúčavy ju pichalo v chrbte. Po prvý raz od výbuchov si spomenula na matku, ktorá je o dve poschodia nižšie. Žije ešte? Musí!

Z ničoho nič uvidela pred sebou mužovu tvár. „Pomôž mi zdvihnúť stôl!“ skríkol. „Musíme vylomiť mreže!“

Nasíma žmurkaním zahнала páliace slzy. Za mužom stál hlúčik ľudských tieňov. Pomohli jej vyštverat sa na nohy, spoločne zdvihli stôl a hodili ho do mreží. Železo zakvílilo, do noci lietala malta.

„Ešte raz!“ zakričal muž.

Na druhý pokus uvoľnili všetky mreže okrem jednej. Muž sa vyšvihol na obločnicu a vytrhol mrežu z rozdrobenej malty, šmaril ju do tmy. Na okamih sa obrátil k nim, ale Nasíma mu nevidela do tváre.

Potom skočil.

Nasíma zhrozene hľadela na prázdne okno. Niežeby jej tá myšlienka nezišla na um, no číra brutalita toho, čo sa jej odohralo pred očami, ňou otriasla do špiku kostí. Päť poschodí. Takmer dvadsať metrov. Taký pád je ako samovražda.

Lenže ten muž to neurobil sám. Na podobločnicu vyliezli dve ženy a skočili do priepasti.

Šialenstvo! pomyslela si Nasíma a pozrela sa na Soniu. Musí byť aj iná možnosť.

Zadávala sa do zadymenej tmy v miestnosti. Pri šijacích strojoch zostali stovky nedokončených teplákov. Ak z nich uviaže lano, aby aspoň o polovicu skrátila vzdialenosť k zemi, môžu ten pád prežiť.

Čupla si k sestre a spýtala sa jej: „Si v poriadku?“

Sonia zakašlala a prikryvla.

„Zostaň tu. O chvíľu sa vrátim.“

Pomaly sa preplazila po dlážke, s ústami čo najnižšie. Keď sa dostala k najbližšiemu radu šijacích strojov, zobrala za náruč teplákov a vrátila sa k oknu. Pozväzovala ich a uťahovala uzly, až kým sa vôbec neklzáli. Nevedela, či látka unesie váhu ľudského tela, uzlami si však bola istá.

Kým pracovala, z okien okolo nej vyskakovali ďalší zamestnanci. Počula ich výkriky, keď mizli v tme. Cítila vlny horúčavy zo schodiska. Okolo nej sa kúdlil dym, dusil ju smradom a sadzami. Plúca ju pálili, z očí jej tiekli slzy, ale vytrvala.

Päť párov teplákov, zakrátko osem, potom dvanásť. Keď ich zviazala pätnásť, nevládala držať oči otvorené. Myslel sa jej vymykala spod kontroly. Túžila už len po spánku, no niečo v nej odolávalo. Niečo ju prinútilo naposledy sa zdvihnúť.

Štuchla do Sonie. „Poď, *Khámdžana*,“ oslovila ju prezývku – kolibrík. „Musíme ísť.“

Pomohla jej vstať a pridržala ju. Hoci Sonia mala štrnásť rokov, stále bola útla a drobná, akoby ešte nedosiahla pubertu. Narodila sa o šesť týždňov skôr a rastom nikdy nedostihla rovesníčky. Na školskom dvore a medzi bratmi jej chudá postava vyniesla veľa posmechu. Ibaže teraz to je šťastie.

Stáli pred oknom, noc ich volala k sebe. Tí, ktorí boli ochotní skočiť, už skočili. Z ostatných boli len tiene na dlážke, niektorí stonali, iní už stíchli. Nasíma ovinula provizórne lano okolo nohy stola a pevne ho utiahla. Zvyšok vyhodila z okna. Čelo si oprela o sestriino čelo a akoby sa vôbec nebála, povedala: „Toto zvládneš. Musíš zliezť po lane a skočiť na zem. Lano ťa udrží, ale lez rýchlo. Nesmie-me márnit' čas.“

„Je to príliš ďaleko,“ slabým hlasom zaprotestovala Sonia. „Nevládzem.“

Nasíma sa zadívala do jej tmavých očí, hlbokých ako studničky, a srdce jej pukalo. Zišlo jej na um, že Soniu už možno nikdy nevidí. „Vládzeš!“ zdôraznila. „Musíš.“ Lano jej vtisla do rúk a postrčila ju k oknu. „Chod' už.“

Sonia ešte chvíľu váhala, potom predsa len prehodila nohy cez podokenicu. Jednu za druhou. Pevne zovrela lano v rukách a začala zliezať.

Nasíma sa vyklonila a dúfala, že lano vydrží. V tme videla iba sestriino temeno. *Ako v ten deň, keď sa narodila*, prebehlo jej myslou. *Prosím, Bože, nech to prežije!*

V sekundách, ktoré nasledovali, Nasíma nevnímala smrteľné kľče fabriky – stony dusiacich sa zamestnancov, ohlušujúci zvuk alarmu, hukot horiaceho pekla. Počula len cupot Soniiných špičiek, ako dievča zostupovalo a nohami sa zapieralo o múr.

„Ešte chod',“ povzbudzovala ju a bojovala o každý nádych. „Už si skoro dole.“

Potom, v jednej hroznej chvíli, lano povolilo.

Nasíma zdesene vykričkla. Dívala sa do priepasti, kričala na Soniu, no nikto sa jej neozval. Klesla na dlážku, žiaľ sa jej ako dýka zaboril do srdca až po rukoväť. Paralyzovaná sedela, kým plynuli sekundy, ktoré nepočítala.

Potom otvorila oči a uvidela plamene.

Oheň už nebol na schodisku. Rozšíril sa do výrobnjej haly. Rozhádzané látky horeli ako práchno. Z otvorených okien prúdil dnu kyslík, rozduchával plamene, ktoré šľahali až po strop. Horúča-va bola neznesiteľná. Nedalo sa dýchať. Nasíma sa obrátila k oknu

a dvadsaťštyri rokov jej života sa pretavilo do jedinej myšlienky, ktorou bol citát z *Koránu*.

„*Kullu nafsin zaikatul maut.*“ *Každá duša okúsi smrť.*

Vyliezla na podobločnicu, žiara jej hriala chrbát. Mala pred sebou jednoduchú voľbu. Ak zostane, zhorí a jej rodina ani nebude mať čo pochovať. Ak skočí, zomrie, ale otec a bratia ju nájdu a uložia k Sonii. Ticho sa pomodlila a poprosila Alaha, aby ju v súdny deň privítal.

Potom zostúpila z podobločnice.